

Участието в проекти по секторна програма „Коменски“:

*Стъпка за изграждане на
училищна среда без агресия*

Този документ е публикуван от Център за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР).
www.hrdc.bg

Моля, цитирайте тази публикация като:

Център за развитие на човешките ресурси, 2012. *Участието в проекти по секторна програма „Коменски“. Стъпка за изграждане на училищна среда без агресия.* София

Участието в проекти по секторна програма „Коменски“
Стъпка за изграждане на училищна среда без агресия

Автори: Лъчезар Африканов и Венета Куйова
Редактор: Милена Караангова

© Издание на ЦРЧР, 2012, Всички права запазени
ISBN: 978-619-90005-4-0 (pdf)

Съдържание

Част 1: Въведение.....	8
Предотвратяване на агресията в българското училище.....	9
Същност и основни характеристики на секторна програма „Коменски“.....	11
Част 2: Въздействие на програма „Коменски“ върху агресията в българското училище.....	13
Въздействие върху агресията в училищата в резултат на участието на ученици в проектни дейности на национално и европейско ниво.....	15
Въздействие върху училищната среда в резултат на участието на учителите в проектни дейности.....	19
Въздействие върху училищната среда в резултат на включването на родители в изпълнението на проекти.....	21
Въздействие в резултат на участието на местната общност в проектни дейности.....	23
Заключение.....	25
Анекси.....	26
Библиография.....	32

Списък на съкращенията

ЕК - Европейска Комисия

ЕФО - Европейската Фондация за Обучение

РИО - Регионален инспекторат по образованието

ЦРЧР - Център за развитие на човешките ресурси

За нас

Център за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР) е Националната агенция за България по Програма „Учене през целия живот“. Нашата основна роля е да администрираме децентрализираните дейности и целия проектен цикъл по Програмата, включващ :

- Разпространяване на информация за дейностите на Програмата;
- Приемане и регистрация на кандидатурите;
- Организиране на селекцията;
- Сключване на договори с успешно преминалите селекцията кандидати;
- Извършване на плащанията по договорите;
- Мониторинг и консултации на финансираните проекти;
- Приемане на отчетите по тези проекти;
- Организиране на дейности за разпространение и валоризация на резултатите от успешни проекти.

Нашата история

- През 1997 г. с подкрепата на Европейската Фондация за обучение (ЕФО) е основана Българската национална обсерватория;
- През 1998 г. започва работа Национална агенция „Леонардо да Винчи“;
- През 1999 г. с подкрепата на Европейската Фондация за обучение е създаден Национален ресурсен център за професионално ориентиране;
- През 1999 г. със споразумение между Министерство на образованието, и науката и Министерство на труда и социалната политика е основан Център за развитие на човешките ресурси. Той обединява горепосочените дейности и управлява образователни програми и проекти;
- През 2001 г. към Центъра за развитие на човешките ресурси се присъединява Национална агенция „Сократ“;
- От 2003 г. по договор с Европейската Фондация за обучение, Българската национална обсерватория, като част от Центъра за развитие на човешките ресурси, се присъединява към експертната мрежа Refernet;
- От 2005 г. Центърът за развитие на човешките ресурси съкоординира с Министерството на образованието и науката програма „Арион“;
- През 2006 г. в рамките на Центъра за развитие на човешките ресурси се основава

Национално координационно звено за дейността eTwinning;

- През 2006 г. Центърът е сертифициран с ISO 9001:2000 за управление на европейски образователни програми;
- През 2007 г. след национална номинация Центърът за развитие на човешките ресурси стартира управлението в България на Програмата „Учене през целия живот“ 2007-2013 г.;
- През 2007 г. в рамките на Центъра се основава Национален Европас център;
- От 2007 г. Националният ресурсен център за професионално ориентиране е преименуван на Национален Euroguidance център.

Дейности на ЦРЧР

- Координира и администрира Програмата „Учене през целия живот“ в България;
- Информира и консултира чрез Euroguidance център, България, за възможностите за образование, обучение и работа в рамките на Европа;
- Координира дейността по разпространение и прилагане на инициативата Europass в България;
- Координира и администрира дейността eTwinning;
- Координира инициативата „Европейски езиков знак“;
- Организира, консултира и осъществява изследвания в областта на образованието, професионалното обучение, пазара на труда и човешките ресурси в България;
- Предлага възможност на образователни специалисти да участват в тематични учебни визити в други европейски страни и да организират такива в България.

Резюме

Изследването представя секторна програма „Коменски“ и нейното влияние върху училищната среда.

В *първата част* на изследването са посочени целите и основната идея, както и използваната методология. Дефинирана е същността на секторна програма „Коменски“, както и различните начини за справяне с агресията, прилагани от страна на отговорни правителствени и неправителствени организации в България.

Във *втората част* е представен анализ на реализираното качествено и количествено проучване, при което се установяват начините и степента на влияние на секторна програма „Коменски“ върху училищната среда.

Ключови думи и понятия

Секторна програма „Коменски“, образователни проекти, агресия, мобилност, толерантност, училище, ученици, родители, местна общност, устойчиво въздействие, Училищни партньорства, Регионални партньорства.

Част 1: Въведение

Представеното изследване е реализирано от Центъра за развитие на човешките ресурси в периода октомври – декември 2012 г., като част от процеса за анализ на резултатите от изпълнението на секторна програма „Коменски“ в България.

Основната изследователска цел е да се установят начините, по които участието в дейности по секторна програма „Коменски“ намалява агресията в училищата.

Хипотезите, на които се основава анализът, са:

- Междукултурният опит и прекият контакт с други европейски народи развива толерантно мислене и толерантна среда, при което се намалява агресията в училищата.
- Участието в проекти по секторна програма „Коменски“ спомага за пренасянето на добри методически и педагогически практики в училищата, чрез което допринася за намаляване на агресията в училищната среда.
- Включването на родителите, учителите и местната общност в проекти по програмата оказва благоприятно влияние за ограничаване на агресията в училищата.

Изследването е реализирано чрез комбинация от количествени и качествени методи. Количествените методи включват пряка групово анкета и преглед на данни от доклади на Европейската Комисия (ЕК) относно постигнатите резултати при реализация на дейности по секторна програма „Коменски“. Качественият анализ е осъществен чрез анализ на добри практики, отличени със знак за качество за периода 2007-2012. Приложеният анализ е корелационен, тъй като се стреми да определи зависимостта между участието в дейности по секторна програма „Коменски“ и агресията в училищата.

Предотвратяване на агресията в българското училище

Агресията в училищата е един от основните проблеми, пред които се изправят както български, така и чуждестранни училища¹. Агресивното поведение се определя като: „всяко поведение, чрез което някой наранява друго живо същество, друг човек или себе си, или което е насочено към повреждане или унищожаване на вещи и предмети”². Сред основните източници на агресия са семейната и социалната среда.

Проучване на УНИЦЕФ сочи, че 25% от децата се възприемат като обект на агресивни действия от страна на свои съученици един път седмично или по-често, а 10% от децата заявяват, че тормозят под някаква форма свои съученици няколко пъти месечно или по-често.³

В България мерки за справяне с явлението се предприемат както на институционално ниво (училищно ръководство и настоятелство), местно (общини и регионални инспекторати по образованието), така и на централно (министерства и агенции).

Министерството на образованието, младежта и науката включва проблема с училищната агресия в две от мерките от „План за действие в изпълнение на програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009 - 2013)”. Основните планирани дейности са: „Дейност 4.2: Създаване на подкрепяща среда за деца и ученици, склонни към насилие и агресия” и „Дейност 6.5: Изграждане на система за превенция на насилието и агресията сред децата и учениците”⁴. Министерството организира и инициативи, които имат за цел да поощрят обмена на информация и на уважение между различните ученически групи. Подобна инициатива е проектът по ОП „Развитие на човешките ресурси” – „Училище за себеутвърждаване и подготовка към европейски хоризонти” (УСПЕХ)⁵. Този проект обхваща вече 80% от училищата в цялата страна. Чрез инициативи от такъв характер деца от по-горните класове помагат на по-малките ученици чрез грижа и съвети.⁶

Друга инициатива е „Училище без насилие”. Проектът „Училище без насилие” е българският вариант на „анти-буллинг” програмата⁷, разпространена в повече от петдесет страни от целия свят. Основната идея на тази програма, разработена от норвежкия психолог Дан Олвеус, е, че е невъзможно да се справим с тормоза между децата в училище без обединените усилия на родители, учители, деца и обществото като цяло. Това обаче става на принципите на строги норми и ограничаване на неприемливото поведение на децата, чрез последователност в прилагането на ненаказателни, нефизически санкции за

¹ Trip, S., Bora, C.H., "Procedia - Social and Behavioral Sciences" 33 , pp. 573-577

² <http://www.unicef.bg/public/files/press/13.pdf>, „Насилието между децата, какво трябва да знаем за него”, стр.3, София 2007

³ <http://www.unicef.bg/public/files/press/13.pdf>, „Насилието между децата, какво трябва да знаем за него”, стр.11, София 2007

⁴ http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/programa_MOMN_pril3.pdf - “План за действие в изпълнение на програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009 - 3013)”

⁵ <http://uspeh.mon.bg/>

⁶ http://www.minedu.government.bg/news-home/2012/12-02-06_proekt.html

⁷ Програмите насочени срещу насилието и най-вече срещу тормоза в училище

нарушаването на правилата и чрез активно включване на възрастните в ролята им на авторитети и ролеви модели.⁸ В България тази програма стартира през лятото на 2007 г. с финансовата помощ и по инициатива на УНИЦЕФ.⁹

⁸ <http://www.psychology-bg.org/antibullying/>

⁹ <http://www.unicef.bg/campaigns/uchilishte-bez-nasilie>

Същност и основни характеристики на секторна програма „Коменски“

„Коменски“ е секторна програма на най-голямата европейска програма за образование и обучение – Програмата „Учене през целия живот“, и е насочена към финансиране на проекти, свързани с училищното образование (от предучилищната до гимназиалната степен). Подкрепените дейности за мобилности и партньорства имат дългосрочно въздействие върху живота и атмосферата в училищата и детските градини в ЕС.

Програмата подкрепя училищни проекти, насочени към осъществяването на две основни цели:

1. Да се развива сред младите хора и работещите в сферата на училищното образование знание и разбиране за *многообразието от европейски култури и езици*, както и за *ценността* на това многообразие.

2. Да се помага на младите хора да придобиват *основни умения за живота* и способности, които са ключови за личностното им развитие, за бъдещата им трудова заетост и за тяхната активна европейска гражданска позиция.

Участниците в образователните проекти са ученици, учители, училищно ръководство и административни кадри, както и представители на местните, регионални и национални образователни власти, родителски асоциации, неправителствени организации и всички, развиващи дейност в сферата на средното образование.

Проектите, разработени по дейност "Училищни партньорства", изиграват значима роля в живота на училищата, като¹⁰:

- повишават качеството на преподавателската дейност;
- повишават авторитета на училището сред учениците, родителите, другите училища, образователните власти;
- подпомагат придобиването на професионални и лични умения за общуване, вземане на решения, разрешаване на проблеми, работа в екип; предоставят възможности за установяване на професионални и лични контакти;
- разширяват възможностите за изучаване и практикуване на чужди езици; запознават с културата на други страни;
- осигуряват възможност на училищата за допълнително техническо осигуряване - Интернет връзка, софтуер, материали за изложби и др.

В повечето Училищни партньорства по секторна програма „Коменски“, дейностите по проекта са интегрирани в редовната учебна програма на образователните институции и дейности допринасят за повишаване на качеството на традиционния учебно-образователен процес. Това става преди всичко посредством въвеждане на нови творчески начини за преподаване и усвояване на конкретни предмети от учебната програма. Тези методи са

¹⁰http://mail.hrdc.bg/fce/001/0125/files/Comenski_Last.pdf

предпоставка за засилване на межкултурното образование и приноса му за социалната интеграция.

Всяка година програмата „Коменски“ свързва повече от 11 000 училища, 100 000 преподаватели и 750 000 ученици в Европа. От възможностите на програмата в периода от 2009 – 2012 г. в България са се възползвали над 3 800 ученици и 5 200 учители, директори на училища и детски градини и представители на РИО. Най-посещавани държави в рамките на учебните мобилности са Турция, Франция, Полша, Германия и Румъния. За периода от 2009-2012 г. в България са усвоени над 100% от отпуснатите средства по програма „Коменски“.¹¹

Партньорствата по програмата позволяват на повече от 100 000 ученици и учители в цяла Европа да работят заедно по общ проект, да организират срещи и пътувания по проекта, както и обмен на класове. Партньорствата биват Многостранни, Двустранни и Регионални.¹²

Само в дейност "Училищни партньорства" между 2007 и 2010 на европейско ниво са се осъществили около 6400 мобилности, в които са се включили над 26 000 училища. През 2010-2011 година е осигурено финансиране за още близо 11 000 училища. Така в периода между 2007-2011 повече от 50 000 училища в ЕС са получили финансиране за осъществяване на Многостранни партньорства.

По данни от Евростат, 20.8% от участниците в проекти смятат, че тези програми помагат да се придобият знания и умения за *всекидневния живот*, други 38.5 % смятат, че участието по проекти към Програма „Учене през целия живот“ допринася за обогатяване на знанията в *конкретни области*. Също така 34.3 % смятат, че участието в дейности по Програмата подпомага квалификация на участниците, а 77.3% смятат, че участието в проекти подобрява възможностите за кариерно развитие.¹³

Училищните партньорства по секторна програма „Коменски“ въздействат върху широк кръг от теми, свързани със социалната интеграция на ученици с емигрантско потекло или със специални образователни потребности. През годините училищата създават нови материали за преподаване, уеб сайтове, организират конференции, изложби, семинари, артистични прояви.¹⁴

Училищното образование играе основна роля в бъдещото развитие на ЕС, в рамките на целите, поставени в стратегия „Европа 2020“. В резултат на осъществяване на проекти по секторна програма „Коменски“ се повишава нивото на образованост и знания на подрастващите, дава се възможност за достъп до различни образователни системи, за допълнителна квалификация на преподавателския екип, както и за разширяване на миогледа и уменията на учениците. Проектите по секторна програма „Коменски“ дават реална възможност за обмен на добри практики и знания относно проблемите, пред които е изправено не само българското, но и световното образование. Участието в дейностите дава допълнителна възможност за комплексно справяне с проблеми като насилието и агресията в училищата, както и дискриминацията на деца в неравностойно положение.

¹¹ Отчет за дейността на Министерството на образованието, младежта и науката, юли 2009 – септември 2012 г. в http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/news-home/2012/otchet_momn_2009-2012.pdf

¹² www.hrdc.bg

¹³ Анекс Д: Данни от Евростат

¹⁴ „Comenius in figures. EU support to schools“, 2012 Edition in <http://ec.europa.eu/education/documents/more-information/mobility-study-report.pdf>

Част 2: Въздействие на програма „Коменски” върху агресията в българското училище

Анализът на въздействието на секторна програма „Коменски” върху агресията в училище е представен в настоящото изследване на три равнища:

- въздействие върху агресията в училищната среда в резултат на участието на *учениците* в проектни дейности
- въздействие върху агресията в училищата в резултат на участието на *учителите* в проектни дейности
- въздействие върху агресията в училищната среда в резултат на участието на *родителите и местната общност* в проектни дейности

Въздействието на секторна програма „Коменски” се изследва въз основа на количествен и качествен анализ на:

- групови анкети на участници в проекти по секторна програма „Коменски”;
- доклади на ЕК, в които са представени данни за:
 - брой на участниците;
 - брой на реализираните проекти през годините;
 - финансиране на изпълняваните проекти;
- добри практики по секторна програма „Коменски”, отличени със знак за качество в периода 2007-2012.

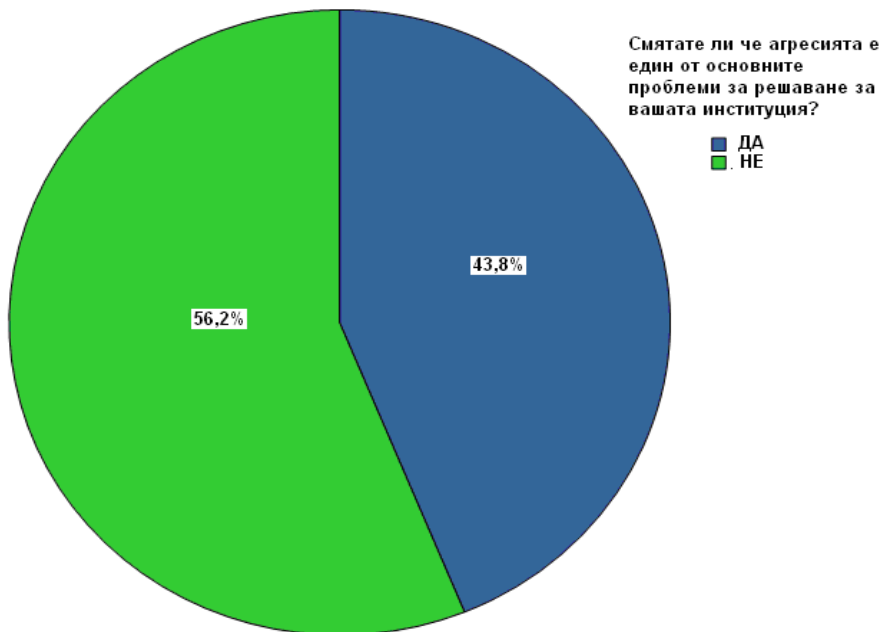
Използваната информация, приложените методи и получени резултати са валидирани от експерти от Националната агенция по Програма „Учене през целия живот”, отговорни за администрирането на секторна програма „Коменски” в България.

Груповите анкети представят мненията на участници в проекти относно прякото влияние, което дейностите по програма „Коменски” оказват върху поведението на учениците. *Генералната съвкупност* са всички участници в проекти по секторна програма „Коменски”, а *обемът на съвкупността* са участниците в два семинара на ЦРЧР: „Дни на програма „Коменски и eTwinning” (19-21 септември 2012г, град Казанлък) и „Подписване на договори за Училищни партньорства за периода 2012 – 2014 година, септември 2012, град Пловдив”. От общата съвкупност от 400 участници в двете събития, са анкетирани 77, от които 7 представители на детски градини и 70 на училища, по-голямата част от тях Директори (48,1%) или преподаватели (40,3%) на детски градини и училища¹⁵.

¹⁵ Анекс А: Данни за бенефициента

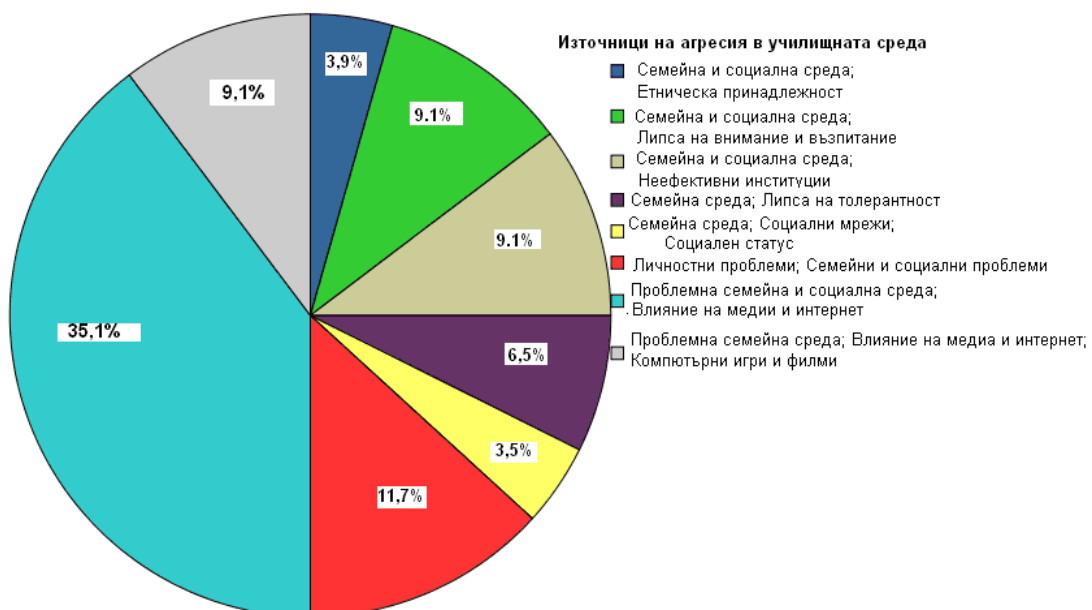
Според резултатите от анкетата агресията се възприема от близо 44% от участниците като един от основните проблеми пред образователните институции. (Фигура 1.)

Фигура 1

Анкетираните посочват различни източници на агресията (¹⁶), сред които най-срещани са: проблемната семейна среда; проблемната социална среда; влиянието на медии; влиянието на Интернет

Фигура 2

¹⁶ Анекс Б: Източници на агресия

Въздействие върху агресията в училищата в резултат на участието на ученици в проектни дейности на национално и европейско ниво

Цялостната оценка на участниците в проучването относно влиянието на работата по секторна програма „Коменски“ върху учениците е положителна – 53% установяват намаление на агресията в училищата. Всички анкетирани измерват участието в проекти като *значимо и определящо* за толерантната атмосфера в училищната среда (86%). Мненията, характеризиращи влиянието на секторна програма „Коменски“ върху училищната атмосфера като *малко*(12%) или *никакво*(2%), същевременно не отричат положителното влияние от работата по проекти, но поставят по-големия акцент върху друг социален контекст, като отбелязват, че ако обменът на опит се комбинира с ефективна държавна политика и инициативи от различни организации, този резултат би бил много по-устойчив (Фигура 3).

Фигура 3

Прякото влияние на секторна програма „Коменски“ върху индивидуалното развитието на всеки от учениците е значително – повече от 70% от анкетираните са отговорили утвърдително на въпроса дали межкултурният опит от работата по проекти е в състояние да промени съдбата на определено дете и на училищната микросреда.

Фигура 4

Работата по Училищни партньорства обогатява общата култура на подрастващите и води до разширяване на техния мироглед. Отваря врати към нови предизвикателства и възможности. Всичко това от своя страна спомага за преодоляване на стереотипи и предразсъдъци и за приемането на различни етноси, култури и религии. Изгражда се уважение към чуждите езици, религии и култури, както и толерантност спрямо други народности.

„Екипната работа на деца от различни етноси и религии допринася за преодоляване на различията“.

„По-големите възможности за общуване, с различни от теб хора, водят до приемане на различията, тоест до липса на агресия“.

„Работата в екип изключва агресията“.

*Мнения на участници в проекти
по секторна програма „Коменски“*

При срещата с различни народи се създават нови запознанства, приятелства, заимстват се добри примери и положителни модели, които се пренасят в училищната среда и благоприятстват за развитие на добронамерените отношения между учениците. Всичко това води до *„съизмерване с ценностите на друго национално ниво, което дава повод за преосмисляне на собствените ценности“*. По този начин се изграждат нови модели на междуличностно общуване между младите хора, по-положителни и по-градивни, при което избледнява ролята на агресията и нетолерантността в отношенията между подрастващите.

Научавайки за правата и задълженията на връстници от други страни, учениците се научават на *„уважение към мнението на другите, отговорност и дисциплина“*.

В резултат на осъществените дейности, срещи и обмени, учениците поставят собствената си културна среда в нов контекст, срещат се с различна реалност, натрупват нов межкултурен опит. В резултат те стават по-позитивни, придобиват самочувствие, учат се на толерантност. Постепенно, но уверено започват да се възприемат като граждани

на Европа. Разбират, че предразсъдъците са излишни, а границите – преодолими, започват да мислят много по-машабно, променят миогледа си.

Работата по дейностите запълва и осмисля голяма част от свободното време на подрастващите, като по този начин вниманието им се насочва към интересни и ползотворни за тях форми на извънкласни занимания, полезни за цялостното им развитие. Дейностите, в които учениците се включват, са доброволни и съобразени с техните интереси. Те започват да възприемат училището не само като пространство, свързано с ученето, но и като място за среща с други нации и култури. По този начин техните взаимоотношения се превръщат в кооперативни, толерантни, отговорни и значими.

„Работата по проекти „Коменски“ дава най-разнообразни възможности за превенция на агресията в училище и би трябвало да бъде задължителен метод за преодоляване на агресията в училищата.“

„Работата по проекти „Коменски“ способства за изграждане на култура на етническа търпимост, необходимост от разбиране нагласите и позициите на другите участници в социалното общество. При осъществяване на обмена учениците непрекъснато и непринудено участват в междуличностни отношения от друг тип.“

*Мнения на участници в проекти
по секторна програма „Коменски“*

Представяме три примера за Многоостранни партньорства, чиито теми и цели са пряко свързани с влиянието на проектните дейности върху агресията в училищната среда.

Пример 1 за Многоостранно партньорство, което въздейства пряко за намаляване на агресията сред учениците в партньорските училища, е работата по проекта „*Мир: Концепции за мирни училища в Европа*“. В проекта участват десет страни, сред които са Германия, Италия, Латвия, Литва, Холандия и Полша.

По време на проекта е създадена ученическа *Харта за училища без насилие* и програма за усъвършенстване на учителския колектив с название „*Идеи за мирни училища в Европа*“, която да даде на учителите специфични, ясни и оперативни инструменти за управление и за евентуално редуциране на конфликтите в различни училища.

За достигане на целта през първата година на проекта вниманието е насочено към откриване „Кога, как и къде?“ има насилие в училищата – наблюдение, което отново произтича от основната цел – развитие на училищна култура на сътрудничество за по-добро справяне с проблемите, засягащи дисциплината. Всяко от училищата през втората година анализира обстановката, за да открие собствената проблемна област и да намери позитивни решения за различните ситуации.

Осъществени са и повече от 20 мобилности. Направена е уеб страница, брошури, указания и семинари, които спомагат за създаване на позитивна атмосфера в училищата – атмосфера, лишена от конфликти и насилие.¹⁷

¹⁷ www.hrdc.bg

Пример 2 Активно въздействие върху учениците се наблюдава и в рамките на Многостранното партньорство на тема: „Посредници в конфликтите в училище“ – проект между шест европейски училища с основна цел превенция и елиминиране на прояви на вербална и физическа агресия, както и на конфликти между учениците.

Инициирани са културни и спортни дейности според целите на проекта, които консумират излишната енергия и възпитават у учениците fair-play. Проектът е помогнал на учителите и учениците от партниращите училища да изградят умения да бъдат медиатори в конфликтите.¹⁸

Пример 3 Друг проект, насочен към темата, е „Изкуството да бъдеш щастлив или богатството на многообразието“. Проектът има за цел да съдейства за формирането на граждани, носители на съзнанието, че принадлежат към Европейския съюз. Конкретните цели на проекта са реализирани на две нива.

На първо място, за *учениците* – чрез насърчаване самоуправлението и отговорното поведение; обучение как да се организират правилно собственото време и пространство с цел постигане на оптимални резултати; правене на открития, базирани на личния опит и използването на информационни технологии; развиване на способности, чрез използване на собствения опит, за постигане на образователните цели.

На второ място, *учителите* развиват автономен подход в процеса на обучение в училище, насърчават по-тясната връзка между преподаването и практиката, изграждат общи методики за изследване-действие и сравняват педагогическите подходи с колегите си партньори по проекта. На *родителите* се предоставя възможност за сътрудничество и взаимодействие с училището.

¹⁸ „Компендиум Коменски 2011“, <http://www.hrdc.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0125&n=106&g>

Въздействие върху училищната среда в резултат на участието на учителите в проектни дейности

Работата на учителите по проекти спомага за обмен на добри практики и развива толерантна среда и дух на разбирателство (Фигура 5).

Фигура 5

99% от участниците в анкетата смятат, че участието на учители в дейности по секторна програма „Коменски” спомага за пренасяне на добри практики и за изграждане на дух на разбирателство сред учащите.

Участието на учители в проекти по секторна програма „Коменски” създава благоприятни условия за изграждане на толерантна среда чрез пренасяне в училищното ежедневие на различни *методики на преподаване* като:

- Интерактивен и кооперативен метод на преподаване;
- Създаване на интегрални уроци;
- Техники за внедряване на казуси в учебния материал, за справяне с неразбирателството.

Участвайки в проекти по секторна програма „Коменски”, учителите общуват с колеги от други страни, взимат участие в различни дейности, благодарение на които заимстват *модел за интеграция на ученици от други етноси като игрови модели за толерантност и разбирателство и сплотяване на класа*. Също така, благодарение на натрупания опит, много от учителите се научават на *нови методи за работа с деца със специални образователни потребности (СОП)*.

Мнозинството от българските учители пренасят директно методики на преподаване и организация на учебния процес в класната стая, като анкетираните посочват следните примери:

- Създаване на тематични семинари и клубове;
- Въвеждане на библиотечни кътове в класната стая;

- Украса на интериора;
- Създаване на семейства „Коменски“.

Мнозинството от учителите заимстват (от проектните дейности и партньорските срещи) *актуални теми за дискусии* в часовете, като „Здравословен начин на живот“, „Превенция на зависимости“ и др.

Друг пример за добра практика, използвана от преподавателите за изграждане на дух на разбирателство, е *насърчаване на работата в екип*. По този начин се подобрява комуникацията. Учениците усвояват умения за сътрудничество, при което всеки осъзнава и поема своята отговорност, излъчва се говорител на средата, който обобщава и обосновава резултата от екипната работа, а това от своя страна формира лидерски умения. Нуждата от взаимопомощ сама по себе си е предпоставка за развитие на толерантна среда.

В процеса на реализация на проекта се подобрява общуването между учители и ученици и се развива *индивидуалният подход към децата*. Постигането на успехи и участието в мотивиращи дейности, както и приятелският дух на отношенията между партньорите допринасят за поддържането на атмосфера на разбирателство сред учениците.

Запознавайки се с други системи на обучение, учителите усвояват интерактивни техники на обучение и променят отношението си към учениците, като *започват да гледат на тях като на партньори*.

Заимстват се методи за пренасочване на енергията на младите към градивни дейности като спорт и работа в екип. При обмена на добри практики по време на мобилността се изгражда мотивация за развитие както при учителите, така и при учениците.

За да се осигури устойчивостта на полезния опит от проектите по „Коменски“, мнозинството от учителите създават банка с педагогически методики, получени по време на мобилностите, така че да могат да са полезни и за други колеги.

„Въвели сме състезание за най-толерантен клас и организиране на клубове“.

„Всичко което се вижда в чуждите училища, като положителен пример се пренася в класната стая“.

„По време на двустранното партньорство с Йоханес - гимназия в град Ланцайн (Германия) през 2008-2010 нашите ученици и учители бяха впечатлени от етичните взаимоотношения в училището, от съпричастността на немските учители, ученици и родители към училището, живота в него и към партньорите им“.

„Работата ни по предишен проект по програма „Коменски“ ни даде възможност да опознаем и пренесем добрите практики на партньорите в нашето училище. Дейността бе свързана с работа с деца със специални образователни потребности“.

„За нас беше от най-голяма полза посещението ни в Полша, където видяхме как те се борят с агресията чрез включване на децата в работа по групи“.

„Смятам, че участието на учителите, екипната работа, постигането на общи цели и добрата педагогическа практика променят изцяло атмосферата сред учащите се“.

*Мнения на участници в проекти
по секторна програма „Коменски“*

Въздействие върху училищната среда в резултат на включването на родители в изпълнението на проекти

Проблемната семейна среда е идентифицирана както от компетентните институции, така и от реализираното проучване, като първопричина за агресия, 35% от анкетираните определят като основен източник на агресия именно проблемната семейна среда.¹⁹

Тристранното участие на родители, учители и ученици повишава както качеството на реализация на проектите, така и тяхното положително въздействие за намаляване на агресията. 87% от участниците в проучването посочват, че включването на родителите²⁰ като трета активна страна в проекти по секторна програма „Коменски“ оказва позитивно влияние върху намаляването на агресията в училищата(Фигура 6).

Фигура 6

Преживяванията при работата по проекти и направените *запознанства* остават следа в поведението на децата, което намира отражение в семейната среда. Работата по проекти става част както от ежедневието на учениците, така и от ежедневието на родителите.

При включване на родителите като активна страна по проектите се създава *заинтересованост* към дейността на техните деца и *съпричастност* спрямо дейностите на училището.

При съвместната реализация на някои от дейностите се гради *отговорност*, която води до *решаване на проблемите вътре в семейството*. При работа по проекти родителите прекарват повече *време* с децата си, при което се създава успешно *сътрудничество* между двете страни. Повишава се както *общата култура* на учениците спрямо заобикалящия ги свят, така и общата култура на родителите по отношение на различните образователни системи.

¹⁹ Анекс Г: Фактори, на които влияе програма „Коменски“

²⁰ Анекс Г: Фактори, на които влияе програма „Коменски“

При участието в мобилности по програма „Коменски“ всички участници заимстват и пренасят добри практики на *поведение* в семейната и в социалната среда.

От друга страна, активното участие на самите родители – чрез пряко включване в организацията на домакинските визити по проектите или с участието като приемно семейство – благоприятства за изграждане на позитивна среда за техните деца. Част от проектите влияят директно на семейната среда, тъй като приемането в семейство на дете от друга страна с друга култура е предизвикателство за родителите и децата им – разширяване на миогледа, приемане на чуждото, непознатото, толерантност и етичност, развиване на уменията за комуникация на чужд език и с чужда култура.

Въздействие в резултат на участието на местната общност в проектни дейности

Приобщаването на местната общност към опита и работата по проекти по секторна програма „Коменски“ влияе благоприятно и спомага за намаляването на агресията в училищата чрез споделяне на чужд положителен опит и пренос на добри управленски практики.

Чуждият опит е импулс за преосмислянето на средствата за предотвратяване и справяне с агресията. Чрез споделяне на добри практики с местната власт и местните институции се изгражда политическа отговорност, която сама по себе си води до политическа воля за изправяне пред проблемите на училищата в региона.

Наблюдаваните добри практики спомагат за преосмисляне на стратегиите, прилагани за изграждане на благоприятна и толерантна среда в училищната общност. Съвместната работа е своеобразен форум, на който всички страни се запознават с проектите и извличат поуки от добрите практики, които тези проекти носят. Местната власт става съпричастна с проблемите на образователните институции и съдейства за създаване на комисии, клубове, студия, ателиета за превенция на агресивни прояви.

Включването на местната власт улеснява разпространението на опита от работата по проекти и съдейства за осигуряване на *устойчивост* на проектните резултати. Постига се и по-добра координация между отговорните институции.

Местната власт участва и директно в предотвратяването на агресивни прояви чрез проекти на областни институции по дейност Регионални партньорства, програма „Коменски“. Регионалните партньорства дават възможност на местни образователни власти от два региона, намиращи се в две страни, участващи в Програмата „Учене през целия живот“, да работят заедно по една или повече теми от взаимен интерес в сътрудничество с училища и други организации, участващи в образователния процес.

Пример: Темата „Срещу агресията в училищата чрез запознаване с природата, културата и спорта в България и Полша“ е разработена по Регионално партньорство от 2011 г. Проектът обединява участници от Полша и България и има за цел предотвратяване и борба с насилието, расизма и ксенофобията в училище, чрез повишаване на мотивацията за учене през целия живот и чрез запазване на културното, историческо и природно наследство. Предвидените дейности се явяват важна предпоставка за развитието на личностни компетенции и са главен фактор за намаляване на агресията и насилието сред учениците.

Опознаването и изследването на природни и културно-исторически обекти, съхраняващи богатото наследство и националните традиции на страните, мотивира участниците за индивидуална изява. Учениците научават факти за позитивното и негативното влияние на човешката дейност върху природата. Реализираните изложби, семинари и дискусии формират обща европейска ценностна система и възпитават младите хора в активно гражданство.

Изработените от самите ученици презентации са на тема: Същност и проявления на агресия, расизъм и ксенофобия; и Начини за преодоляване проявите на агресия, расизъм и ксенофобия чрез изучаване на културно-историческото наследство и опознаване на околната среда.

„Агресията засяга не само ученическата възраст и съсловието на училището, затова заинтересовани могат да бъдат също община, РИО, здравни организации, които да включат в работата си мероприятия за превенция на агресията. Най-добрата превенция е личният пример в правене на Добро.“

„Всички заедно можем повече“.

*Мнения на участници в проекти
по секторна програма „Коменски“*

Заклучение

Реализираното проучване установява пряка връзка между участието в проекти и намаляването на агресията в училищата. Направеният количествен и качествен анализ доказва заложените в началото на проучването хипотези.

Изследването отбелязва, че участието в проекти по секторна програма „Коменски“ въздейства на агресията на три основни нива:

- Предоставя възможности за трупане на межкултурен опит и пряк контакт с други европейски култури, който прави учениците по-толерантни, отговорни и мотивирани;
- Съдейства за пренасянето на добри практики в класната стая, които повишават мотивацията за развитие на учениците;
- Включва родителите и местната общност като активна страна в проекти по програма „Коменски“ и така гарантира устойчивостта на постигнатите резултати и ефективното прилагане на добрите практики, ограничаващи агресията.

Така направеното проучване установява, че дейностите по секторна програма „Коменски“ са стабилна основа за изграждане училищна среда без агресия, основана на разбиране, взаимодействие и толерантност.

Анекси

Анекс А: Данни за бенефициента

Вид населено място

		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	София	24	31.2	34.3	34.3
	Харманли	1	1.3	1.4	35.7
	Бургас	2	2.6	2.9	38.6
	Варна	4	5.2	5.7	44.3
	Велико Търново	2	2.6	2.9	47.1
	Велинград	2	2.6	2.9	50.0
	Видин	1	1.3	1.4	51.4
	Враца	1	1.3	1.4	52.9
	Хаджидимово	1	1.3	1.4	54.3
	Златоград	1	1.3	1.4	55.7
	Пловдив	3	3.9	4.3	60.0
	Плевен	3	3.9	4.3	64.3
	Провадия	1	1.3	1.4	65.7
	Радомир	1	1.3	1.4	67.1
	Разлог	2	2.6	2.9	70.0
	Русе	1	1.3	1.4	71.4
	Самоков	2	2.6	2.9	74.3
	Сливен	7	9.1	10.0	84.3
	Смолян	1	1.3	1.4	85.7
	Стара Загора	3	3.9	4.3	90.0
	Хасково	5	6.5	7.1	97.1
	Чирпан	1	1.3	1.4	98.6
	Шумен	1	1.3	1.4	100.0
	Общо	70	90.9	100.0	
Липсващи отговори		7	9.1		
Общо		77	100.0		

Вашата организация се намира в:

		Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	Начална фаза	39	50.6	54.2	54.2
	Напреднала фаза	2	2.6	2.8	56.9
	Изпълнява проекти повече от 3 години	15	19.5	20.8	77.8
	Приключила проект	15	19.5	20.8	98.6
	Общо	72	93.5	100.0	
Липсващи отговори		5	6.5		
Общо		77	100.0		

Бележка: Цифрите, поставени в bold, са цитирани в текста на изследването.

Анекс Б: Източници на агресия

Кои са източниците на агресия?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	9	11.7	11.7	11.7
Семейна и социална среда;	3	3.9	3.9	15.6
Етническа принадлежност				
Семейна и социална среда;	7	9.1	9.1	24.7
Липса на внимание и възпитание				
Семейна и социална среда;	7	9.1	9.1	33.8
Неефективни институции				
Семейна среда; Липса на толерантност	5	6.5	6.5	40.3
Семейна среда; Социални мрежи; Социален статус	3	3.9	3.9	44.2
Личностни проблеми; Семейни и социални проблеми	9	11.7	11.7	55.8
Проблемна семейна и социална среда; Влияние на медии и интернет	27	35.1	35.1	90.9
Проблемна семейна среда; Влияние на медия и интернет; Компютърни игри и филми	7	9.1	9.1	100.0
Общо	77	100.0	100.0	

Анекс В: Влияние на участието на родители, местна общност и учители в проекти по секторна програма „Коменски“

Мислите ли, че участието на учители би позволило за пренасяне на добри практики и за намаляване на агресията в училищата?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	1	1.3	1.3	1.3
Да	75	97.4	97.4	98.7
Не	1	1.3	1.3	100.0
Общо	77	100.0	100.0	

Смятате ли, че включването на родителите в проекти би им помогнало да осъзнаят, че агресията е проблем в училищата?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	68	88.3	88.3	88.3
Да	68	88.3	88.3	88.3
Не	4	5.2	5.2	93.5
Липсващ и	5	6.5	6.5	100.0
Общо	77	100.0	100.0	

Смятате ли, че споделянето на опит от проекти „Коменски“ с колеги от други образователни институции и представители на местната власт допринесе за справянето с агресията в училище на регионално ниво?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни	77	100.0	100.0	100.0
Да	77	100.0	100.0	100.0

Анекс Г: Фактори, на които влияе програма „Коменски“

Смятате ли, че мобилността допринася за разширяване на мирогледа на подрастващите?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни Да	77	100.0	100.0	100.0

Смятате ли, че участието в проекти по секторна програма „Коменски“ може да създаде условия за развитие на толерантна среда сред учащите?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни Да	77	100.0	100.0	100.0

Смятате ли, че контактът с други европейски народи е предпоставка за развитие на толерантна среда?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни Да	77	100.0	100.0	100.0

Смятате ли, че участието в извънкласни дейности е мярка за ограничаване на агресивното поведение на младите хора?

	Честота	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Валидни Да	77	100.0	100.0	100.0

Анекс Д: Данни от Евростат

	To get knowledge/ skills relating to interesting subjects	To get knowledge/ skills useful for everyday life	To increase possibility of getting a job/ changing job	Obligated to participate	To be less likely to lose job	Do job better/ improve career prospects	Meet new people, for fun	Obtain qualification	Start own business	Other/ no resp.
Belgium	38.7	29.8	9.2	24.1	3.3	64.4	11.8	8.1	2.6	1.9
Bulgaria	38.5	40.0	20.8	22.1	22.0	77.3	9.2	34.3	1.8	1.2
Czech Republic	46.2	33.7	18.8	7.4	13.3	54.6	10.4	20.8	4.5	0.5
Denmark	90.3	63.5	9.4	38.7	16.9	86.6	44.5	27.0	2.2	.
Germany	45.9	14.3	15.6	25.0	19.9	68.0	10.5	11.6	3.8	5.4
Estonia	21.1	17.6	5.8	24.9	15.1	80.2	2.4	8.8	1.6	5.5
Ireland
Greece	76.7	52.4	25.5	18.1	16.0	74.8	20.6	48.6	7.9	4.3
Spain	66.6	50.8	28.4	11.8	12.7	68.4	11.8	25.0	4.8	5.0
France
Italy	43.9	20.9	10.9	13.8	2.5	47.6	13.3	13.5	2.6	3.9
Cyprus	64.3	38.2	8.7	16.9	2.1	53.6	14.7	13.3	1.6	4.4
Latvia	43.8	58.6	17.8	33.7	27.7	74.7	24.3	37.8	4.4	1.8
Lithuania	50.6	42.3	17.5	26.2	31.3	77.5	11.8	41.4	3.4	3.2
Luxembourg
Hungary	56.0	52.0	33.3	51.4	38.3	67.8	13.2	35.2	7.5	1.3
Malta	2.3	4.8	4.8	3.0	0.5	12.2	.	0.5	1.8	.
Netherlands	42.4	40.2	12.8	35.9	6.6	66.4	19.2	23.7	4.2	10.1
Austria	57.4	57.2	16.2	23.7	10.5	67.1	20.9	10.7	4.6	5.1
Poland	7.6	7.2	7.2	5.2	6.6	67.1	0.5	7.2	1.4	2.8
Portugal	80.5	81.6	31.8	12.2	16.0	69.9	23.7	47.4	6.6	6.2
Romania	38.8	35.2	24.0	14.7	32.5	79.7	2.2	31.7	4.8	0.7
Slovenia	12.5	21.2	1.7	13.1	1.0	54.4	1.8	2.3	0.3	2.5
Slovakia	34.6	30.2	23.1	66.1	26.5	63.1	8.8	19.2	4.6	1.8
Finland	62.1	41.1	16.1	35.3	14.3	69.1	30.0	13.5	3.7	9.4
Sweden	59.3	41.8	6.5	36.4	8.0	61.8	20.8	8.9	1.5	5.5
United Kingdom	82.0	44.8	18.1	57.7	2.8	55.0	9.7	33.9	9.3	86.1
Norway	67.9	33.2	9.6	43.1	12.7	71.8	16.0	18.3	1.5	7.2
Croatia	45.4	35.9	17.3	31.7	17.6	78.1	8.3	15.3	4.9	1.4
Turkey	29.8	35.5	15.9	27.6	11.1	61.0	11.6	29.5	4.8	12.3

(1) Multiple answers allowed; Bulgaria, the Czech Republic, Greece, Spain, Cyprus, Portugal, Finland and the United Kingdom did not interview participants taking part in guided on the job training; refer to the internet metadata file (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/trng_aes_esms.htm).
Source: Eurostat (online data code: trng_aes_142)

Източник: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Lifelong_learning_statistics

Библиография

Статии:

1. „Компендиум Коменски 2011”, в <http://www.hrdc.bg/cgi-bin/ecomms/vis/vis.pl?s=001&p=0125&n=106&g>
2. „Насилието между децата, какво трябва да знаем за него” в <http://www.unicef.bg/public/files/press/13.pdf>, София 2007, стр.3
3. „Насилието между децата, какво трябва да знаем за него”, <http://www.unicef.bg/public/files/press/13.pdf>, София 2007, стр.11
4. *Отчет за дейността на Министерството на образованието, младежта и науката, юли 2009 – септември 2012 г.* в http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/news-home/2012/otchet_momn_2009-2012.pdf
5. *Областна програма ”Заедно за здравето и сигурността на децата” за периода 2010 - 2013 година”* в <http://www.sofoblast.government.bg/images/files/OBLASTNA%20PROGRAMA%20%202010-2013.pdf>
6. *План за действие в изпълнение на програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009 - 2013)* в http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/programa_MOMN_pri13.pdf
7. Trip, S., Vora, C.H., "Procedia - Social and Behavioral Sciences" 33 , pp. 573-577
8. *Comenius in figures. EU support to schools*”, 2012 Edition in <http://ec.europa.eu/education/documents/more-information/mobility-study-report.pdf>
9. *Study on Mobility Developments in School Education, Vocational Education and Training, Adult Education and Youth exchanges*, в <http://ec.europa.eu/education/documents/more-information/bulgaria-mobility.pdf>
10. “Comenius in the classroom” in http://ec.europa.eu/education/comenius/doc/leaflet_en.pdf
11. “Comenius Success Stories, Europe creates opportunities” in http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/comenius/success-stories_en.pdf
12. “Comenius school partnerships. Handbook for schools” in http://www.britishcouncil.org/comenius-comenius_handbook-2.pdf
13. Commission Européenne, *Etude d’impact des partenariats scolaires Comenius sur les établissements, Changements institutionnels et dimension européenne*, 2012

Интернет сайтове:

Институции

www.hrdc.bg – информация за секторна програма „Коменски“

<http://www.unicef.bg/campaigns/uchilishte-bez-nasilie> - Кампания „Училище без насилие“

http://www.minedu.government.bg/news-home/2012/12-02-06_proekt.html - мерки на Министерство на образованието, младежта и науката относно агресията в училищата

Инициативи

<http://uspeh.mon.bg/> - Инициатива „УСПЕХ“;

<http://www.psychology-bg.org/antibullying/> - Кампания „Училище без насилие“;

http://education.actualno.com/Proekt-Uchilishte-bez-nasilie-dejstvitelno-namaljava-agresijata-news_241349.html - Новина относно кампания „Кампания „Училище без насилие“

http://zaedno.rio-ruse.org/files/ANALIZ_anketi.doc - Проучване относно агресията в българското училище

<http://detskabezopasnost.com/guide.php?act=details&id=3> - Агресията в българското училище

<http://agencia.bg/news/15-news/10366-Sedmica-srechty-agreciata-v-ychilishte> - Агресията в българското училище

Европейски съюз – материали и проучвания на ЕС относно секторна програма „Коменски“ и агресията и насилието в училищата

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/comenius_en.htm

http://ec.europa.eu/education/more-information/reports-and-studies_en.htm

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/comenius_en.htm

http://ec.europa.eu/education/comenius/participate_en.htm

http://ec.europa.eu/education/comenius/what_en.htm

http://ec.europa.eu/education/comenius/success_en.htm

http://ec.europa.eu/education/comenius/conf12_en.htm

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/national_en.htm#esp

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/report10/chapter3_en.pdf

http://ec.europa.eu/education/news/rethinking_en.htm

http://ec.europa.eu/education/school-education/childhood_en.htm

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/education/introduction>

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/report10/report_en.pdf

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/report10/chapter3_en.pdf

Национални агенции – материали относно секторна програма „Коменски” в други Национални агенции

<http://www.oapee.es/oapee/inicio/pap/comenius/documentos.html>

<http://www.britishcouncil.org/comenius>

<http://www.britishcouncil.org/comenius-case-studies.htm>

<http://www.britishcouncil.org/comenius-erasmus-final-activity-report-2010.pdf>

За повече информация:

Център за развитие на човешките ресурси
ул. ”Граф Игнатиев” № 15, ет. 3, 1000 София
тел.: 02 / 915 50 10
e-mail: research@hrdc.bg
web page: www.hrdc.bg

Автори:

Лъчезар Африканов
Венета Куйова

Редактор:

Милена Караангова